

Phát huy vai trò quản lý của nhà nước trong điều kiện xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa

HỒ TRỌNG VIỆN *

KINH tế thị trường là kiểu tổ chức sản xuất vật chất ưu việt, tiến bộ, có năng suất lao động và hiệu quả sản xuất cao do sự phát triển của lực lượng sản xuất xã hội tạo ra; là thành tựu chung của tiến bộ văn minh nhân loại, không thuộc về hay không riêng có của một chế độ xã hội nào. Kinh tế thị trường được hình thành và phát triển dựa trên cơ sở của quan hệ sản xuất. Chế độ chính trị - xã hội nào thì nền kinh tế mang bản chất riêng của chế độ ấy. Từ đó hình thành trên thực tế: kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa và kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Nền kinh tế mà Việt Nam đang xây dựng và thực hiện là nền kinh tế thị trường mang bản chất của quan hệ sản xuất và chế độ chính trị của Việt Nam, phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa, với những phương hướng và mục tiêu đã định.

Có thể tham khảo bảng so sánh dưới đây để thấy rõ những đặc trưng cơ bản, cũng như sự giống và khác nhau giữa nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa với nền kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa.

Tiêu chí	Kinh tế thị trường TBCN	Kinh tế thị trường định hướng XHCN
<i>Mục tiêu hoạt động</i>	Vì lợi nhuận tối đa cho các nhà tư bản	Vì dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.
<i>Cơ sở tồn tại</i>	Chế độ tư hữu tư bản chủ nghĩa về tư liệu sản xuất	Chế độ công hữu XHCN về các tư liệu sản xuất chủ yếu; kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo và cùng kinh tế tập thể tạo thành nền tảng vững chắc của nền kinh tế nhiều thành phần.
<i>Chủ thể quản lý nền kinh tế</i>	Nhà nước của giai cấp tư sản, bóc lột, bóc lột.	Nhà nước XHCN của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân.
<i>Chế độ phân phối</i>	Phân phối theo tư bản là chủ yếu.	Phân phối theo lao động, hiệu quả kinh tế, mức đóng góp vốn cùng các nguồn lực khác và thông qua phúc lợi xã hội
<i>Thực hiện chính sách xã hội</i>	Không được quan tâm nhiều đến việc thực hiện các chính sách xã hội	Kết hợp hài hòa tăng trưởng kinh tế với tiến bộ và công bằng xã hội.

* PGS, TS, Phó giám đốc Học viện Chính trị khu vực II, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Từ thực tiễn của mình, nước ta phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là một tất yếu khách quan, hợp quy luật, bởi những lẽ sau đây.

Thứ nhất, nước ta hiện còn tồn tại một cách khách quan cơ sở của kinh tế hàng hóa, được biểu hiện ở việc có phân công xã hội mở rộng (tất yếu có trao đổi sản phẩm) và có sự tách biệt về quyền chi phối sản phẩm giữa các doanh nghiệp, giữa các chủ thể kinh tế, từ đó mà hình thành, tồn tại sự sản xuất và trao đổi hàng hóa.

Thứ hai, nước ta đang trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội, tất yếu cùng tồn tại và đấu tranh chuyển hóa lẫn nhau giữa những yếu tố, những thành phần của nền kinh tế cũ, tư hữu với những yếu tố và thành phần của nền kinh tế mới xây dựng, công hữu, nên nền kinh tế hàng hóa có cơ cấu nhiều hình thức sở hữu, nhiều thành phần kinh tế là mang tính quy luật.

Thứ ba, nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần nước ta phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa là phù hợp với đặc thù và đặc điểm của cách mạng Việt Nam cũng như phù hợp với xu thế của thời đại. Cuộc cách mạng dân tộc, dân chủ ở Việt Nam do Đảng Cộng sản lãnh đạo dựa trên lực lượng chủ yếu là liên minh công - nông. Sau khi giành được thắng lợi, chính quyền về tay công - nông dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản, tất yếu sẽ đưa đất nước tiến lên theo con đường xã hội chủ nghĩa, vì hạnh phúc của nhân dân. Đây cũng là sự phù hợp với xu thế thời đại hiện nay "thời đại quá độ lên chủ nghĩa xã hội trên phạm vi toàn thế giới" như Đảng ta đã nhận định.

Về mặt thực tiễn, phát triển kinh tế thị trường ở nước ta sẽ mang lại những tác dụng và lợi ích to lớn, thiết thực:

- Thực hiện đường lối phát triển nền kinh tế thị trường sẽ tạo môi trường và điều kiện để huy động rộng rãi và mạnh mẽ mọi tiềm năng, nguồn lực của toàn xã hội (nhân lực, vật lực, tài lực, động lực) để phát triển sản xuất, tạo ra nhiều của cải cho xã hội, thực hiện mục tiêu dân giàu, nước mạnh. Đây cũng chính là tiền đề và cơ sở để thực hiện dân chủ hóa đời sống kinh tế. Đó là mọi công dân, tổ chức kinh tế được tự do đầu tư sản xuất - kinh doanh theo quy định của pháp luật để làm giàu chính đáng cho mình và góp phần xây dựng đất nước.

- Phát triển nền kinh tế thị trường cũng chính là điều kiện để các quy luật kinh tế có được môi trường và điều kiện để phát huy tác dụng trong việc phân bổ các nguồn lực, xác lập động lực cạnh tranh trên thị trường, thúc đẩy nền kinh tế tăng trưởng nhanh, mạnh, đạt hiệu quả cao.

- Phát triển nền kinh tế thị trường cũng tạo nên môi trường thuận lợi để các doanh nghiệp thuộc các thành phần kinh tế được tự do hoạt động theo cơ chế thị trường, trên cơ sở đường lối của Đảng, chính sách, luật pháp của Nhà nước; phát huy tính tự chủ, năng động, sáng tạo, tận dụng mọi thời cơ, lợi thế để nâng cao hiệu quả, từ đó làm cho nền kinh tế không ngừng phát triển vững chắc theo hướng hiện đại hóa.

- Thực hiện chủ trương phát triển nền kinh tế thị trường với cơ cấu nhiều thành phần sẽ tạo khả năng để tranh thủ các nguồn lực bên ngoài (về vốn, về kỹ thuật, công nghệ, về quan hệ thị trường...) và khai thác có hiệu quả các nguồn lực bên trong (tài nguyên, lực lượng lao động, tiền vốn v.v..) để đẩy nhanh tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nền kinh tế, và hội nhập kinh tế quốc tế.

Như vậy, cả trên phương diện lý luận cũng như thực tiễn đều khẳng định tính đúng đắn của đường lối phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta.

Tuy nhiên, cùng với những mặt tích cực và tính ưu việt như đã nêu trên, kinh tế thị trường cũng có những mặt tiêu cực và khuyết tật nhất định. Chẳng hạn tính tự phát, coi lợi nhuận là tối thượng, săn đuổi đồng tiền bất chấp mọi thủ đoạn, phương tiện; từ đó tạo cho nền kinh tế có nguy cơ mất cân đối, mất ổn định, thậm chí khủng hoảng, phá hoại các quan hệ xã hội, giá trị đạo đức, văn hóa, môi trường sinh thái v.v.. Do vậy, để phát huy mặt tích cực và hạn chế tối đa mặt trái của kinh tế thị trường nhất thiết phải có sự can thiệp tích cực và thường xuyên của Nhà nước. Lịch sử đã chứng minh, để tồn tại và phát triển, không một nền kinh tế thị trường nào lại không có sự can thiệp, sự quản lý và điều tiết của Nhà nước. Vấn đề là Nhà nước can thiệp đến mức độ nào và thực hiện vai trò của mình, đối với kinh tế thị trường bằng phương thức và công cụ gì.

Từ những năm 90 của thế kỷ XX đến nay, đa phần các nhà kinh tế học hiện đại, kể cả Quỹ tiền tệ quốc tế và Ngân hàng thế giới đều có chung quan điểm: vấn đề không phải là ở sự lựa chọn nhà nước hay thị trường, mà là ở sự phân công và kết hợp hài hòa, hợp lý giữa vai trò của Nhà nước và vai trò của thị trường trong việc phân bổ các nguồn lực; trong việc điều hòa, kiểm soát các hoạt động, sao cho nền kinh tế vận động một cách ổn định và hiệu quả. Nói một cách hình ảnh - như võ 2 bàn tay: bàn tay vô hình - tức thị trường, và bàn tay hữu hình - tức nhà nước; từ đó phát huy hiệu quả và dẫn dắt các hoạt động kinh tế, đưa nền kinh tế không ngừng phát triển.

Theo khuyến cáo trong một tài liệu được dẫn từ Ngân hàng thế giới, Nhà nước nên tham gia ít hơn vào những lĩnh vực mà thị trường vận hành tốt. Trái lại, Nhà nước nên tham gia nhiều hơn vào các lĩnh vực không thể dựa vào thị trường. Nếu thấy các hành động can thiệp là cần thiết, thì những hành động đó nên đi cùng hoặc thông qua các lực lượng thị trường chứ không phải chống lại thị trường.

Đối với nền kinh tế thị trường phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa, vai trò của Nhà nước xã hội chủ nghĩa càng có ý nghĩa quan trọng. Nó có ý nghĩa quyết định trực tiếp trong việc bảo đảm định hướng xã hội chủ nghĩa của quá trình vận động và phát triển nền kinh tế đất nước.

Quản lý nhà nước về kinh tế trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta là Nhà nước sử dụng quyền lực hành chính và sức mạnh kinh tế của mình để tác động đến toàn bộ nền kinh tế, thông qua các phương pháp và công cụ quản lý vĩ mô, nhằm phát triển nền kinh tế theo phương hướng và mục tiêu đã xây dựng. Chức năng quản lý nhà nước về kinh tế bao gồm việc tạo lập môi trường và điều kiện cho hoạt động sản xuất - kinh doanh, nhằm huy động rộng rãi mọi nguồn lực trong toàn xã hội cũng như nguồn lực ở ngoài nước cho phát triển đất nước. Nhà nước hỗ trợ và dẫn dắt các nỗ lực phát triển thông qua kế hoạch và các chính sách kinh tế, bảo đảm cho nền kinh tế phát triển ổn định với cơ cấu hợp lý, hiệu quả. Nhà nước hoạch định và thực hiện các chính sách xã hội nhằm bảo đảm tăng trưởng kinh tế hài hòa với công bằng và tiến bộ xã hội; quản lý và kiểm soát việc sử dụng tài sản quốc gia, bảo vệ và cải thiện môi trường sinh thái v.v.. Từ những chức năng

trên, đối chiếu với tình hình của đất nước ta hiện nay, quản lý nhà nước về kinh tế cần tập trung thực hiện tốt mấy nhiệm vụ cơ bản sau đây.

Một là, Nhà nước tác động, thúc đẩy mạnh mẽ lực lượng sản xuất phát triển, đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, bảo đảm cho nền kinh tế tăng trưởng nhanh, bền vững; thực hiện được mục tiêu đến năm 2010 đưa nước ta ra khỏi nhóm các nước nghèo, kém phát triển và đến năm 2020 nước ta cơ bản trở thành một nước công nghiệp theo hướng hiện đại. Để đạt được mục tiêu chiến lược đã đề ra, Việt Nam phải thực hiện bằng được chỉ tiêu kế hoạch là cứ sau 10 năm, GDP tăng gấp 2 lần. Điều này hoàn toàn tùy thuộc có tính quyết định vào vai trò quản lý vĩ mô của Nhà nước.

Hai là, Nhà nước hướng các hoạt động kinh tế vào thực hiện mục tiêu công bằng xã hội, bảo đảm tăng trưởng kinh tế hài hòa với công bằng và tiến bộ xã hội. Điều này bắt nguồn từ bản chất của chế độ ta là nhân dân lao động làm chủ. Theo đó, các công dân, các doanh nghiệp thuộc mọi thành phần kinh tế đều được bình đẳng trước pháp luật, được tự do đầu tư sản xuất - kinh doanh theo quy định của pháp luật để tạo ra nhiều của cải làm giàu cho mình và góp phần làm giàu cho đất nước. Sự công bằng phải được Nhà nước bảo hộ bằng luật pháp, bằng các chính sách và cơ chế trên cả 3 mặt cơ bản: công bằng trong sử dụng các nguồn lực của xã hội (tài nguyên, nguồn vốn, môi trường và điều kiện hoạt động); công bằng trong các quan hệ kinh tế, cạnh tranh thị trường; công bằng trong phân phối kết quả sản xuất xã hội cũng như trong việc thực hiện nghĩa vụ đóng góp vào ngân sách nhà nước và góp phần bảo vệ

môi trường xã hội, môi trường sinh thái. Như vậy, vấn đề mấu chốt là Nhà nước thực hiện sự kết hợp hài hòa, bảo đảm sự thống nhất biện chứng, tác động và thúc đẩy lẫn nhau giữa tăng trưởng kinh tế với công bằng và tiến bộ xã hội; trong đó, việc giữ gìn và phát huy truyền thống, bản sắc văn hóa tốt đẹp của dân tộc là một dung quan trọng.

Ba là, bảo đảm ổn định kinh tế vĩ mô và chủ động hội nhập kinh tế quốc tế theo đường lối đối ngoại của Đảng, tạo điều kiện cho nền kinh tế vận hành một cách cân đối, ổn định, đúng hướng, hiệu quả. Các giải pháp chính yếu cần thực hiện là Nhà nước sử dụng các công cụ quản lý vĩ mô (luật pháp, kế hoạch, chính sách, các đòn bẩy kinh tế) để tác động, thúc đẩy sự chuyển dịch cơ cấu kinh tế, cơ cấu đầu tư, cơ cấu sản phẩm... từ đó hình thành cơ cấu nền kinh tế hợp lý và ngày càng hiện đại; ổn định quan hệ cung - cầu, ổn định giá cả, ổn định giá trị đồng tiền, chống lạm phát, tăng khả năng giải quyết việc làm, chống thất nghiệp. Mặt khác, chú trọng phát triển khoa học - công nghệ và giáo dục - đào tạo (đã được xác định là then chốt, là quốc sách hàng đầu) vừa là yêu cầu để đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong nước, vừa là điều kiện để mở rộng quan hệ kinh tế đối ngoại, hội nhập kinh tế quốc tế, nhằm tranh thủ nguồn lực và sức mạnh bên ngoài; khai thác, tận dụng triệt để các nguồn lực trong nước, tạo sức mạnh nội sinh cho phát triển sản xuất, hiện đại hóa nền kinh tế vận hành theo quỹ đạo xã hội chủ nghĩa.

Để thực hiện tốt các chức năng, nhiệm vụ nói trên, Nhà nước cần sử dụng đồng bộ, hợp lý, linh hoạt các phương pháp quản lý vĩ mô, đó là.

Về phương pháp hành chính, Nhà nước sử dụng quyền lực hành chính tổ chức của mình để điều tiết các quan hệ quản lý có tính cưỡng bức đơn phương của chủ thể quản lý đến đối tượng quản lý, nhằm thiết lập trật tự, kỷ cương, an ninh xã hội và bảo đảm lợi ích hợp pháp của các chủ thể kinh tế, qua đó bảo đảm định hướng xã hội chủ nghĩa cho quá trình phát triển.

Về phương pháp kinh tế, Nhà nước sử dụng sức mạnh vật chất và tiềm lực kinh tế của mình để tác động, điều chỉnh, chi phối hoạt động sản xuất - kinh doanh của các chủ thể kinh tế. Đây là phương pháp tác động mềm dẻo, trong đó dùng lợi ích vật chất để khuyến khích các hoạt động kinh tế hướng theo các mục tiêu, kế hoạch đã đề ra. Đây cũng là phương pháp quản lý hết sức cơ bản, vừa thể hiện quan điểm dân chủ hóa đời sống kinh tế, vừa có vai trò tác động sâu, rộng và hiệu quả để phát triển mạnh nền kinh tế theo định hướng xã hội chủ nghĩa.

Về phương pháp tâm lý, Nhà nước thông qua các tổ chức và phương tiện để tuyên truyền, giáo dục để động viên, khuyến khích các chủ thể kinh tế và người lao động phát huy truyền thống tốt đẹp, các giá trị văn hóa, đạo đức của dân tộc trong quá trình sản xuất, kinh doanh theo tinh thần không đơn thuần là đạt lợi nhuận bao nhiêu, mà là đạt được lợi nhuận đó bằng cách nào.

Tóm lại, trình độ, năng lực và hiệu quả quản lý của nhà nước đối với toàn bộ nền kinh tế, xét trên tầm vĩ mô cũng như đối với từng lĩnh vực, ngành và từng địa phương là yếu tố có ý nghĩa quyết định trực tiếp, bảo đảm cho kinh tế thị trường nước ta không ngừng ổn định, tăng trưởng và bảo đảm vận hành đúng định hướng xã hội chủ nghĩa. □